

ХРИСТИЯНСЬКІ ПОГЛЯДИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

«Основний звук, яким звучала для Сковороди світобудова, і яким душа його співчутливо відгукувалася на враження життя, народився як би до фізичного народження Сковороди в метафізичній глибині космічного буття, і мудрість Сковороди є як би переведення в план людської свідомості того, що вже в плані вселенського буття досягнуте розумом дано і що земним життям Сковороди задано, як подвиг вільного пошуку Істини і Досконалості»

Володимир Ерн

Григорій Савич Сковорода – непересічна особистість, про яку багато сказано і багато написано. У наукових розвідках та академічних виданнях дається безліч тлумачень його вчення, аналізується їх суть із різних точок зору, і іноді вони діаметрально протилежні, та, мабуть, скільки б не було сказано чи написано, завжди залишатимуться актуальними питання особливості творчої природи мандрівного Мислителя.

У його вченні відсутня чітка системність, що створює можливості для поліфонічного тлумачення сквородинівського вчення. Не можна говорити про певну об'єктивно всезагальну оцінку його творчості, кожен має відшукувати свої інтерпретації сенсів, закладених у творчому доробку мандрівного філософа – Григорія Савича Сковороди. У його творах чітко прослідковуються дві основні риси, які проходять червоними нитками: християнське віровчення та національний менталітет, які розквітли та сплелися в єдиний букет у творчості Г. Сковороди.

Дозволю припустити, що Г. Сковороду треба «відчутити», оскільки в глибинах його мудрості закладені розмисли про людину, як Боже творіння, яка приречена шукати відповіді на безліч питань, що непокоять її душу. Але Бог потурбувався про своє творіння і, як стверджує Г. Сковорода, що «Благодареніе Блаженному Богу о том, что Нужно сделал нетрудным, а трудное ненужным» [2, с. 213], можна сказати, що це є його своєрідним світоглядним девізом. Відшукуючи коріння його світогляду, В. Ерн зазначав, що Г. Сковорода ніби «перелітаючи... століття... крізь тріскучий шум тріумфуючого раціоналізму XVIII століття чуйно розрізняє затишшу мудрість античності і східнохристиянського умогляду» [3, с. 58]. Тобто, для його інтенцій є характерним «interiorisation», на противагу «exterior» європейського раціоналізму. Саме це і є тією основною неординарною рисою християнського світовідчуття, світосприйняття та світорозуміння Григорія Савича, яка яскраво виявиться в його християнському символізмі. Він добре був знайомий з роботами Отців церкви і традиціями християнського симво-

* © Лещенко А. М.

ІСТОРІЯ ОСВІТИ

лізму, які ґрунтувалися на ідеях образно-символічного мислення Святого Писання. Саме тому його твори, особливо філософські трактати, пересипані символічними образами та прикрашені алегоріями, що спонукає не просто читати, а розмислювати над його творами, вдумуватися в ідеї, шукати відповіді, разом з автором, на поставлені питання, які є і зараз актуальними для людини-християнина.

Г. Сковорду не цікавлять проблеми та методи пізнання зовнішнього світу, які були пріоритетними у тогочасній західній філософії. Підґрунтям пізнання всього сушого для Г. Сковороди було, перш за все, пізнання людиною самої себе, власної суті, адже вона є Образом та подобою Бога. У людині існує дві натури: видима і невидима, саме остання і є виявом божественного начала, яке людина має пізнати в собі, вона має побачити «...Полотне протекаюція моя Плоти, Нерукотворенный Образ: «Иже есть Сіяніе Славы Отчія» [1, с. 233].

Самопізнання це складний шлях, але він має привести до істини, до першоджерела, яким є Бог. Так, в Наркисі, акцентуючи увагу на потребі самопізнання, Г. Сковорода наголошує: «Едино есть Ему на Потребу. Наконец, весь, аки Лед, истаяв от Самолюбнаго Пламя, преображается во Источник. Право! Право! Во Что Кто влюбился, в То преобразился. Всяк есть Тем, Чіе Сердце в нем. Всяк есть там, где Сердцем» [1, с. 231]. Тож, киче необхідно відшукати це першоджерело в собі, а сприятиме цьому пізнання людиною власної натури, що приведе до надбання знання та мудрості, які є Божою суттю. Для цього Бог і дав людям свою мудрість: «Цей найчистіший, всесвітній, всіх віків та народів загальний розум вилив нам, як джерело, всі мудрості та мистецтва, необхідні для провадження життя» [1, с. 214]. Відповідно, й Ісуса Христа Г. Сковорода характеризує як премудрість.

Г. Сковорода наголошує на важливості початку Сущої сили, яка є початком і кінцем усього. Віруюча людина має розуміти це, і для неї це стане основою віри, а «Лицемеры и Суевыры, слыша Сіе, соблазняются и хулят. Во Источник преобразитися? Како могут Сія быти? Не ропщите! Вельми Легко Верующему. Яснее скажу, Узнавшему в себе Красоту оную: «Пара бо есть Силы Божія и Изліяніе Вседержителя Славы чистое» [1, с. 32]. Адже дух, невидима натура – божественний вияв у людині, оскільки «Плоть Ничтоже, Дух животворит» И Сего ли не весте, яко Вид, Лице, Плоть, І-дол есть То же и Ничтоже?» [1, с. 232].

Тож, самопізнання є невід'ємною частиною проблеми Бога, чим і звеличується в людині духовне начало, за яким вона є Образом і подобою Бога. Тим самим, Г. Сковорода долає відчуження людини і Бога, зближуючи їх на основі духовності. Таке єднання стає реальним лише тоді, коли людина пройде шлях самопізнання, і тим самим звільниться від усіх обмежень та проникне у власну сутність.

Це «проникнення» забезпечить і істину віру, адже «Вера,

ІСТОРИЯ ОСВІТИ

Свет во Тме видящая» [1, с. 237], вона «пустую Видимость презирает. А опирается на ТОМ, что в Пустоше Головою, Силою есть и Основанием, и никогда не погибает [1, с. 238]. Г. Скворода ставить і досі актуальне питання для будь-якого християнина: «Смотри на Земленность Плоти твоея. Веришь ли, что в сем твоём Прахе зарыто Сокровище? то есть Таится в нем НЕВИДИМОСТЬ и Перст Божій, Прах твой сей и всю твою Персть сію содержащій» [1, с. 244]. Тільки через таку віру людина зможе досягти моральної досконалості, осередком якої є Серце. Мислитель закликає: «Сыне! Храни Сердце твое! Стань на СТРАЖЕ со Аввакумом. Знай себе. Смотри себе. Будь в Доме твоём. Бережи себе. Слышь! Береги Сердце» [1, с. 245]. Істинно віруючий християнин має осягнути те Божественне начало, яке міститься в ньому, відчуті та зрозуміти його. Саме тоді людина полюбить себе і Бога в собі, а значить усвідомить істинність віри. Так, Г. Скворода підкреслює, що «Видел ты и любил Болвана и Идола в твоём Теле, а не Истинное ТЕЛО, во ХРИСТЕ сокровенное. Ты любил Сам Себе. То есть Прах твой, а не сокровенную Божию ИСТИНУ в Тебе, которыхы Ты никогда не видел. Не почитал ЕЕ за Бытіе» [1, с. 249]. Тому основна мета людини віруючої полягає в тому, щоб «побачити» цю Божу істину в собі та визнати її основою власного буття.

Такі погляди Г. Сквороди засвідчують його прихильність до ідей християнського неоплатонізму. Ділення світу на дві частини – світ видимий, який людина сприймає чуттями, і світ невидимий, який є ідеальним. Саме, невидимий світ тлумачиться Г. Сквородою в християнському дусі. Послідовну прихильність до християнського неоплатонізму Г. Скворода демонструє, коли веде мову про імена божі. Так, він у «Вхідних дверях до християнської доброчесності» зазначає, що «А у Християн знатнейшія Ему имена следующие: Дух, Господь, Царь, Отец, Ум, Истина. Последнія два имена кажутся Свойственнее протчих, потому что Ум вовсе есть невещественая, а Истина вечным Своим Пребываніем совсем противна непостоянному веществу» [2, с. 215].

Для Г. Сквороди пріоритетним є пізнання «ніщо» – того, що не сприймається почуттями. Це – невидимий світ, знання про який є премудрістю божою. Ця премудрість завжди існувала і вона постійно присутня. Він зазначає, що «вечная сія Премудрость Божія во всех веках и народах неумолкно продолжает речь свою, и она не иное что есть, как повсемственного Естества Божія невидимое Лицо и живое Слово, тайно ко всем нам внутрь гремящее. Но не хотим слушать Советов Ея, одни за Лишеніем Слуха, а самая большая часть – по несчастному Упрямству, от худого зависящему воспитанія. Прислушивались нетленному сему Гласу премудрые Люди, называемые у Жидов Пророками, и со глубочайшим опасеніем повелеваемое исполняли.

Она начало и конец всех книг Пророческих. От нея, чрез

ІСТОРИЯ ОСВІТИ

нея и для нея все в них написано» [2, с. 217].

Цю божественну істину знали і передавали Авраам та Мойсей, вона мала і має різні імена: «Она называется Образ Божій, Слава, Свет, Слово, Совет, Воскресеніє, Живот, Путь, Правда, Мир, Судьба, Оправданіє, Благодать, Истина, Сила Божія, Имя Божіє, Воля Божія, Камень Веры, Царство Божіє и проч[ая]. А самые первейшіє Христіяне назвали Ее Христом, то есть Царем. Потому что одна она управляет к вечному и временному Щастію все Государства, всякія Сожительства и каждого порознь» [2, с. 218]. Шляхи її пізнання – це самопізнання, пізнання знаків зовнішнього світу та як найвищий рівень – пізнання символів Біблії, які мають глибинний християнський сенс. Ці шляхи треба пройти неодмінно, вважає Г. Сковорода, бо інакше «... Бог от нас ни Молитов, ни Жертв принять не может, если мы Его не узнали. Люби Его. И приближайся к Нему всегда. Сердцем и Познаніем приближайся, не внешними Ногами и Устнами. Сердце твое есть Голова Внешностей твоих. А когда Голова, то Сам ты еси твое Сердце. Но Если не приближися и не сопряжешся с ТЕМ, Кой есть твоей Голове ГОЛОВОЮ, то останешся мертвою Тенью и Трупом» [2, с. 259].

Отже, основні постулати Г. Сковороди: «самозменшення», «очищення», «спустошення» себе самого або своїх пристрастей є традиційними категоріями християнської етики. Зрозуміло, що як людина, яка отримала прекрасну освіту та й мала схильність та потребу в постійному самовдосконаленні, Г. Сковорода не просто сприймав християнське віровчення, а розмислював над ним, аналізував його сенси, шукав відповіді на глобальні питання людського буття через призму християнства. Разом з тим, зрозумілим є той факт, що як людина мисляча, він звертався і до досягнень тогочасного наукового знання, прослідковуються в його творчості і певні моменти містицизму, і деякі «бунтарські» погляди на християнське віровчення, бо навіть і на Біблію, відчувається і вплив суто національного менталітету, простежується прихильність до філософських ідей Платона, Епікура, неоплатонізму тощо. Але все це не заперечує його християнського світогляду, не засвідчує прихильність до іншого віровчення, а тільки підкреслює християнський дух, який провокує його до постійних інтенцій над основами християнського віровчення.

Література:

1. Сковорода Г. С. Наркис / Повне академічне зібрання творів. – Харків – Едмонтон – Торонто, 2011. – С. 231-291.
2. Сковорода Г. С. Начальная дверь ко християнскому добронравію / Повне академічне зібрання творів. – Харків – Едмонтон – Торонто, 2011. – С. 213-231.
3. Философия и современные проблемы гуманитарного знания : Сборник статей. – Москва: Издательство Московского государственного университета печати «Мир книги», 1998. – С. 58–72.